

**WILHELMUS EN DE ANDEREN.
NEDERLANDSE LIEDJES 1500-1700**

TEKST IN CONTEXT

Onder redactie van Frits van Oostrom en Hubert Slings
Redactie voor dit deel: Lia van Gemert

Wilhelmus en de anderen. Nederlandse liedjes 1500-1700 is ontwikkeld met subsidie van de Kitty van Vloten Stichting te Haarlem, de Maatschappij der Nederlandse Letterkunde te Leiden en de Stichting VSB Fonds te Utrecht.

De samenstelling werd begeleid door een klankbord van leraren, bestaande uit Ed Drager (Oldenzaal), Neline de Fockert (Soest), René van Gerven (Rosmalen), Ine Huizing (Oss), Martin Hunziker (Den Bosch), Jeannette Koekman (Utrecht), Karin Meijnderts-Ram (Utrecht), Anne Logman (Amsterdam), Damiën Schellekens (Zeist), Gerard Schelvis (Leiden), Nicole Sol (Haarlem), Ans Veltman-van den Bos (Nijmegen), Kees van der Vloed (Rotterdam), Hans Wildeboer (Amsterdam) en Bep van der Zande (Oldenzaal).

In werkgroepen aan de universiteiten van Amsterdam, Leiden, Nijmegen en Utrecht en aan de Fontys Hogeschool te Tilburg discussieerden studenten Nederlands over selectie en bewerking van het materiaal. Voor hun hulp en commentaar danken we verder Patricia Stoop, Marthe de Vet, Hans Hulshof (Un. Leiden en KU Nijmegen), Joost Minnaard (Fontys Hogescholen, Tilburg), Rob Resoort (Un. van Amsterdam), Hubert Slings (Un. Leiden) en Piet Hein van de Ven (KU Nijmegen). Zonder de medewerking van Klaas Posthuma, de groep Camerata Trajectina en Louis Peter Grijp (Meertens Instituut, Amsterdam) was dit project niet uitvoerbaar geweest.

De reeks Tekst in Context is ontwikkeld voor gebruik in de Tweede Fase. Met behulp van aanpassingen in de dosering en de docering is de reeks op tal van manieren inzetbaar: zowel voor HAVO 4/5 als voor VWO 4/5/6, zowel voor klassikale behandeling als voor zelfstudie, zowel voor integrale bestudering als voor gedeeltelijk gebruik, zowel voor een vrijblijvende kennismaking als voor toetsing met behulp van vragen en opdrachten op verschillende niveaus (waarbij toegevoerd wordt naar de eindtermen zoals geformuleerd door de Vakontwikkelgroep Nederlands).

Wilhelmus en de anderen is het vierde deel in de reeks *Tekst in Context*. Verder verschenen:

Karel en Elegast (samenstelling: Hubert Slings)

Jacob van Maerlant (samenstelling: Ingrid Biesheuvel en Frits van Oostrom)

Reinaert de vos (samenstelling: Hubert Slings)

Verhalen over verre landen. Reizen op papier 1600-1800 (samenstelling: Karel Bostoën)

P.C. Hooft, Warenar. Geld en liefde in de Gouden Eeuw (samenstelling: Lia van Gemert en Marijke Meijer Drees)

Wilhelmus en de anderen

Tekst in Context 4

Nederlandse liedjes 1500-1700

Samengesteld door Marijke Barend-van Haeften, Karel Bostoën,
Lia van Gemert en Marijke Meijer Drees
Met medewerking van Louis Peter Grijp en Camerata Trajectina

Amsterdam University Press

Lay-out: Adriaan de Jonge

ISBN 90 5356 440 3

NUR 621

© Amsterdam University Press, Amsterdam

2000: eerste druk

2004: tweede gewijzigde druk

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voorzover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikel 16B Auteurswet 1912 j^o het Besluit van 20 juni 1974, St.b. 351, zoals gewijzigd bij het Besluit van 23 augustus 1985, St.b. 471 en artikel 17 Auteurswet 1912, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoedingen te voldoen aan de Stichting Reprorecht (Postbus 882, 1180 AW Amstelveen). Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16 Auteurswet 1912) dient men zich tot de uitgever te wenden.

Inhoudsopgave

- Voor je begint... 6
- 1 Wilhelmus en de anderen 8
Introductie
Tekst in context
Sinte Nic'laas Bisschop
Wilhelmus
Hoe die Spaanse hoeren komen klagen
- 2 Het leven voor de mast 26
Introductie
Tekst in context
Oost-Indischvaarders lied
Een nieuw lied op een vrouw matroos
Een droevig lied van 't schip De Zwarte Haan
- 3 Leven en sterven in de Heer 41
Introductie
Tekst in context
Een liedek van Elisabeth
K. Boudewijns, Een schoon liedek van 't Heilig Sacrament
G.A. Bredero, Geestig lied
- 4 Liefde en verlangen 56
Introductie
Tekst in context
Een oud liedek. T'Andernaken op de Rijn
Een oud liedek. Het daget in den oosten
G.A. Bredero, Liedek. 's Nachts rusten meest de dieren
G.A. Bredero, Enigheid is armoe
- 5 Spot en protest 68
Introductie
Tekst in context
Van de reguliere monnik
A. Valerius, Merk toch hoe sterk
G.A. Bredero, Een oud bestevaartje met een jong meisje
P.C. Hooft, Deuntje. Als Jan Sijbrech zou belezen
- 6 Niet alle dagen feest 79
Introductie
Tekst in context
P. Elsevier, Rursus ad diversorium
G.A. Bredero, Boerengezelschap
J. van den Vondel, O kerstnacht, schooner dan de dagen
Driekoningenvreugd'
- Vragen en opdrachten 92
Voor wie meer wil weten 99
Verantwoording 100
Begrippenlijst 103

Voor je begint...

Liedjes uit de zestiende en zeventiende eeuw

Dit boek gaat over Nederlandse liedjes uit de zestiende en zeventiende eeuw. Voor de Lage Landen was dat een periode van oorlog én rijkdom. Het noordelijke deel van de Nederlanden – ongeveer het huidige Nederland – vocht zich vrij van de Spaanse overheersing en werd een rijke **Republiek**. Het Nederlandse volkslied, het *Wilhelmus*, herinnert aan die vrijheidstrijd. De Zuidelijke Nederlanden (ongeveer het huidige België met Luxemburg) bleven in Spaanse handen.

Behalve het *Wilhelmus* zijn er uit de zestiende en zeventiende eeuw nog tienduizenden liedjes bekend. Feestlie-

deren, drinkliederen, strijdliederen, zeemansliederen, godsdienstige liederen, liefdesliederen, enzovoort. Al die liedjes doen verslag van een leefwereld die ons wel bekend voorkomt, maar die ook verschilt van de huidige tijd. De cultuur van toen is herkenbaar, maar niet precies dezelfde als nu.

Taal en spelling

In Nederlandse teksten uit de zestiende en zeventiende eeuw komen nogal wat woorden voor die we nu niet meer gebruiken en ook de spelling wijkt af van de moderne. Daarom zijn de liedjes hier afgedrukt in de spelling en met de leestekens van tegenwoordig. Deze herspelde teksten staan aan de linkerkant van de pagina; rechts staat een moderne vertaling. De coupletten (**strofen**) zijn genummerd met Romeinse cijfers.

Alle liedjes op één na (*Een nieuw lied op een vrouw matroos*, nr. 5) kun je beluisteren op de cd bij dit boek. De nummers van de liedjes corresponderen met de nummers op de cd; de met een ster (*) gemarkeerde strofen zijn op de cd opgenomen. Je zult merken dat niet alle woorden precies hetzelfde zijn als de onze. Opvallende afwijkingen zijn bijvoorbeeld **ende** voor **en**, **ene** voor **een** en **die** voor **de**. De uitspraak van de teksten is soms anders

Het Nederlandse volkslied klinkt bij de Olympische Spelen in Nagano (1998). Gianni Romme won goud op de 10 km schaatsen, Bob de Jong zilver en Rintje Ritsma brons. Op de voorgrond kroonprins Willem-Alexander.

dan je gewend bent. Zo klonken de **ij** en **y** vaak als **ie** en de **ui** soms als **uu**. In een aantal dialecten is dat vandaag de dag trouwens nog zo.

Opbouw van dit boek en de cd

Dit boek heeft zes hoofdstukken, elk met een eigen thema.

Het eerste hoofdstuk (*Wilhelmus en de anderen*) is een inleiding op de andere vijf. Het is de bedoeling dat het door iedereen bestudeerd wordt. In dit hoofdstuk wordt de politieke, economische en godsdienstige situatie in de Nederlanden tussen 1500 en 1700 verduidelijkt, als achtergrond van de dagelijkse omstandigheden van de Nederlanders. Bovendien leer je hier begrippen uit de literatuur en de muziek kennen die je nodig hebt in de rest van het boek. Het lied dat in dit hoofdstuk centraal staat is het *Wilhelmus*.

De hoofdstukken 2 tot en met 6 kunnen ieder op zichzelf verwerkt worden. Ze gaan over het zeemansleven en de handel van de **Verenigde Oost-Indische Compagnie** (*Het leven voor de mast*), over godsdienstige liederen onder invloed van de **reformatie** en de **contrareformatie** (*Leven en sterven in de Heer*), over de liefde (*Liefde en verlangen*), over kritiek op de samenleving (*Spot en protest*) en over ontspanning en vrije tijd (*Niet alle dagen feest*). Kies er in overleg met je docent een of meer uit.

De hoofdstukken zijn steeds op dezelfde wijze opgebouwd. Na de **introductie** op het thema komen in de paragraaf **Tekst in context** drie of vier liederen aan de orde. De volgorde van de liederen is ook op de cd aangehouden, de nummers corresponderen met

elkaar. Elk lied heeft een eigen toelichting. Belangrijke termen en begrippen zijn **vet** gedrukt; via de **begrippenlijst** achter in het boek kun je achterhalen op welke pagina een begrip uitgelegd wordt.

Verwerking van de stof

Achter in dit boek zijn vragen en opdrachten opgenomen, gerangschikt per hoofdstuk. Ze zijn bedoeld om verschillende vaardigheden te ontwikkelen. Een aantal vragen en opdrachten toetst of je de liedjes en de toelichtingen begrepen hebt, andere leren je relevante achtergrondinformatie te verzamelen en er commentaar op te leveren. Hierbij kunnen boeken uit de (school)bibliotheek en informatie van Internet gebruikt worden. Voor weer andere opdrachten moet je de cultuur van toen met die van vandaag vergelijken of je juist inleven in de personages en situaties uit de zestiende en zeventiende eeuw. De vragen en opdrachten gaan over teksten, muziek en beeldende kunst: zo krijg je een veelzijdige blik op de cultuur van de zestiende en zeventiende eeuw. Regelmatig wordt ook gevraagd om zelf een strofe of een titel te verzinnen of om over een bepaald thema een betoog te schrijven. Neem alle antwoorden op in je lees- of kunst dossier, afhankelijk van het vak waarbij dit boek gebruikt wordt. Bij opdrachten die met een **G** aangeduid zijn, kun je in een groep samenwerken.

In *Voor wie meer wil weten* staan informatiebronnen genoemd die van pas kunnen komen bij het maken van een werkstuk over de Nederlandse cultuur tussen 1500 en 1700.

1 Wilhelmus en de anderen

INTRODUCTIE

Musicerend gezelschap. Op dit zeventiende-eeuwse schilderij van Gerbrand van den Eeckhout bespeelt de man links een luit; op tafel ligt een blokfluit. De rest van het gezelschap volgt de muziek in een liedboek; de man rechts geeft het ritme aan.

Liedjes uit de zestiende en zeventiende eeuw

Muziek is overal. We horen de hele dag muziek om ons heen, via radio, tv, cd, dvd en Internet. Veel mensen zingen hardop of in zichzelf mee. In het zestiende- en zeventiende-eeuwse Nederland was dat niet anders. Ook toen zong iedereen, van hoog tot laag, op allerlei plaatsen en bij allerlei gelegenheden. Liedboeken uit die tijd ge-

ven een indruk van de tienduizenden liedjes die bewaard zijn gebleven. In zo'n boek was meestal geen muzieknotatie afgedrukt, maar toch vallen de melodieën vaak wel te achterhalen. Schilderijen en prenten laten bovendien zien welke instrumenten men bespeelde: vooral de luit, citer, blokfluit, viool, gamba en trom en ook het clavecimbel en het clavichord, voorlopers van de piano.

Sommige liedjes van vroeger zijn goed herkenbaar, zoals tekst en melodie van het Sinterklaasversje hieronder.

Rond 1665 schilderde Jan Steen het Sinterklaasfeest. Kinderen verheugen zich over de cadeaus die ze in hun schoen hebben gevonden – op één na, die heeft een roe gekregen. Sommigen zingen een liedje in de schoorsteen, terwijl de gniffelende volwassenen verast meelevens. De rituelen van tegenwoordig bestonden toen dus ook al.

cd-1 Sinte Nic'laas Bisschop

* Sinte Nic'laas Bisschop
goed, heilig man;
wil je wat in mijn schoentje geven,
God loont u dan.

5 Geef me een beurs met bellen,
zo zal ik je niet meer kwellen.
Zolang als het God gelieft,
heb ik Sinterklaasje lief.